

ÖZ

Rus arşivleri, Genel Türk Tarihi araştırmalarının yazılı kaynakları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu sebeple çalışmamızda Moskova'daki arşivlerde araştırma yapmayı hedefleyen genelde sosyal bilimcilere, özelde tarihçilere bir yol göstermeyi planlamakla birlikte, buradaki arşivlerin çalışma disiplini hakkında bütün araştırmacıların bir fikir sahibi olması amacını taşımaktayız. Bu haliyle çalışma tarihçilerin vakit kaybetmeden arşive ulaşabilmesi, kayıt olabilmesi ve katalogları tanıyabilmesi adına bir nevi rehber niteliğindedir. Ayrıca Rusya tarihi, Türk-Rus ilişkileri üzerine arşiv çalışmaları yürütmek isteyen lisansüstü öğrenciler ve kıdemli araştırmacılara yol göstermesi açısından dizayn edilmiştir. Bu tür bir rehber hazırlama fikri Moskova'da yürütmüş olduğumuz arşiv çalışmaları sırasında karşılaşmış olduğumuz zorluklar neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu alandaki yabancı literatürde özellikle İngiliz, Alman ve Rus tarihçiler için Moskova arşivlerine yönelik rehber niteliğinde birçok makaleler yazıldığı görülmektedir. Bahsi geçen makalelerin içeriklerinde arşivlere ulaşım, kayıt olma süreci ve fonları dâhil olmak üzere geniş bir yelpazede bilgi verilmektedir. Türk araştırmacıların da burs ve proje fonlarını daha etkili kullanabilmeleri için arşivler hakkında bilgi sahibi olmalarının elzem olduğu düşüncesiyle makalede, araştırmalarını kısa sürede tamamlamalarına katkı sağlamak amacıyla bir tablo ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Moskova'da Rusya Federasyonu Devlet Arşivi (ГАРФ/GARF, State Archive of Russian Federation), Rusya Federasyonu Ekonomi Arşivi (РГАЭ/RGAE, The Russian State Archive of Economy), Rusya Federasyonu Sosyal Politika Arşivi (РГАСПИ/RGASPI, Russian State Archive of Social and Political History), Rusya Federasyonu Askerî Arşivi (РГВА/RGVA, Russian State Military Archive) ve Rusya Federasyonu Film Arşivi (ГФКРФ/GFKRF, Russian State Film Archive) olmak üzere çok sayıda arşiv yer almaktadır. Çalışmada listesi verilen birinci el kaynak olarak değerlendirilen başvuru merkezlerinin kayıt olma süreci, ulaşım, arşivde çalışma koşulları ve katalog bilgilerinin detaylarına nasıl ulaşılacağı başta olmak üzere pek çok konuda detay verilmeye çalışılmıştır. Moskova'da tarih araştırmaları için arşivlerin yanı sıra kütüphane ve enstitülerden yararlanılması da önemlidir. Lenin Devlet Kütüphanesi (РГБ/RGB, Russian State Library) Rusya Tarih Kütüphanesi (ГПИБ/GPIB) ve Alman Tarih Enstitüsü Moskova'da araştırmacıların uğrak merkezlerinin başında gelmektedir. Bu amaçla kütüphane ve araştırma enstitülerinin çalışma koşulları, araştırmacılara sunmuş oldukları imkânlar hakkında da faydalı bilgilerin yanı sıra proje ve burs imkânlarının detayları işlenmiştir. Moskova'da Rusya Federasyonu Edebiyat ve Sanat Arşivi (РГАЛИ/RGALI, Russian State Archive of Literature and Art), Rusya Federasyonu Dış Politika Arşivi (АПИ РФ/AVP RF, Foreign Policy of the Russian Federation), Rus İmparatorluğu Dönemi Dış Politika Arşivi (АПИ РФ/AVP RF, Foreign Policy of Russian Empire) Rusya Federasyonu Yakın Tarih Arşivi (РГАНИ/RGANI, Russian State Archive of Recent History) olmak üzere diğer arşivler de araştırmacıların başvurabileceği merkezler arasında sıralanabilir. Çalışmada, Moskova'da araştırma yaptığımız arşiv, kütüphane ve enstitüler temel alınarak ilk defa araştırma yapacak yüksek lisans, doktor öğrencileri ve kıdemli araştırmacıların hızlı bir şekilde arşiv ve kütüphane kaynaklarını kullanabilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Moskova, Arşiv, Rehber, Araştırmacı.

* Arş. Gör. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Uşak/TÜRKİYE, E-Posta: onder.duran@usak.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0002-9959-6427.

MOSCOW ARCHIVE AND LIBRARY GUIDE FOR BEGINNERS

ABSTRACT

Russian archives have an important place among the written sources of General Turkish History studies. For this reason, in our study, we aim to guide social scientists in general, and in particular historians, who aim to conduct research in the archives in Moscow, but also aim to provide an idea for all researchers about the working discipline of the archives in Moscow. In this case, our study is a kind of guide for historians to be able to access the archive, register and recognize the catalogs without wasting time. It is also designed to guide the researchers and graduate students who plan to execute archival studies on Russian History and Russian-Turkic relations. The idea of preparing such a paper guide has emerged as a result of the difficulties encountered during the archive work we conducted in Moscow. The foreign literature in this field shows that many articles are written, especially for British, German and Russian historians, as a guide to Moscow archives. The content of the articles that we have mentioned provides a wide range of information including access to archives, registration process and, funds. In this article, considering that it is essential for Turkish researchers to have information about archives in order to use scholarship and project funds more effectively, a guide has been tried to be presented in order to contribute to the completion of their research in a short time.

Moscow has many archives such as State Archive of Russian Federation (ГАРФ), The Russian State Archive of Economy (РГАЭ), Russian State Archive of Social and Political History (РГАСПИ), Russian State Military Archive (РГВА), Russian State Film Archive (ГФКРФ). In this study, it has been tried to enlighten and elaborate on many issues, such as the registration process to those referential centers which are considered as primary sources for Russian History and Russian-Turkic relations, transportation, working conditions in the archives, and how to access the details of the catalog information. It is important to benefit from libraries and institutes as well as archives for historical research in Moscow. Russian State Library (РГБ), Russian Historical Library (ГПИБ), and German History Institute are leading centers for historians and researchers in Moscow. For this purpose, useful information about the working conditions of libraries and research institutes, the opportunities they offer to researchers, as well as details of project and scholarship opportunities are given. It is possible to list other archives among the centers that researchers can use such as, Russian State Archive of Literature and Art (РГАЛИ), Foreign Policy of the Russian Federation (АВП РФ), Foreign Policy of Russian Empire (АВП РФ), Russian State Archive of Recent History (РГАНИ). In this study, it is aimed to guide graduate, doctoral students and senior researchers on benefiting from archives and libraries as effortlessly as possible who will conduct research for the first time on the basis of archives, libraries and institutes in Moscow.

Keywords: Moscow, Archive, Guide, Researcher.

GİRİŞ

Rusya arşivlerinde araştırma yapan Batı dünyasından pek çok araştırmacı, diğer araştırmacılara yol göstermesi açısından farklı şekillerde de olsa tecrübelerini yayımlamıştır.¹ Tarihçiler için birincil kaynakların bulunduğu Petersburg² ve Moskova arşivlerine ek olarak bölge arşivleri, araştırma enstitüleri, film arşivlerinin çalışma prensiplerine dair araştırmalar kaleme alınmıştır.³ Rus Çarlığı ve Sovyetler Birliği üzerine dijital kaynaklar Rusya tarihi araştırma merkezlerinin sitelerinde görülebilir.⁴ Petersburg Milli Kütüphanesinde bulunan bazı gazeteler ise dijital ortamda araştırmacılara sunulmuş durumdadır.⁵ Irkutsk, Vladivostok, Çita ve Tambov gibi arşivlerin çalışma koşullarına dair Batı kaynaklarında pek çok bilgi bulmak mümkündür.⁶

Rusya arşivleri üzerine Patricia Kennedy Grimsted, Sovyetler Birliğinin dağılması üzerine Rusça ve İngilizce Moskova ve Petersburg'da yer alan arşivleri tanıtan çalışmalar kaleme almıştır.⁷ İngilizce bir diğer çalışma Sovyetler Birliğinin 1930'lu yıllarına yoğunlaşan bir rehber çalışmasıdır.⁸ Rusya Federasyonu'nun inşası sürecinde 1990'lı yılların başında Moskova arşivleri de yabancı araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.⁹ Rusya

¹ Sören Urbansky, "Auf in die Provinz, Recherchen in Russlands Regionalarchiven", *Osteuropa*, Vol 59, November 2009, ss. 121-130.

² Petersburg milli arşivinin yanı sıra kurum arşivlerinin web sitesinin linkine ulaşılabilir: <https://spbarchives.ru/infres/>

³ Klaus Gestwa, "Archivrecherchen zur sowjetischen Technik und Umweltgeschichte in Novosibirsk", *Osteuropa*, 8/2000, s. 937-938.

⁴ <https://russiainfophoto.ru> : Rusya fotoğraf tarihi arşivi hakkında araştırmacılara geniş bilgiler sunmaktadır.

⁵ http://nlr.ru/res/inv/ukazat55/cat_show.php?rid=7740 : Rusça olarak listelenmiş gazetelerin bazılarında Türkiye ve Türkistan üzerine yazıları bulmak mümkündür.

⁶ David L. Hoffmann, "A First Glimpse into the Moscow Party", *The Russian Review*, October 1991, Vol. 50, ss. 484-486.

⁷ Patricia Kennedy Grimsted, *A Handbook for archival research in the USSR*, Kennan Institute for Advanced Russian Studies, New York 1989; Patricia Kennedy Grimsted, *Archives of Russia: a Directory and Bibliographic Guide to Holdings in Moscow and St Petersburg*, Routledge, London 2000; Patriitsiya Grimsted, *Arkhivyrossii, Moskva i Sankt-Peterburg, Arkheograficheskiy Tsentri, Moskva 1997*.

⁸ Sheila Fritzpatrick, Lynne Viola, *A Researcher Guide to Sources on Soviet Social History in the 1930s*, Routledge, New York 1990.

⁹ Vladimir Kozlov, Olga Loteva, "Arkhivnaya revolyutsiya" v Rossii (1991-1996)', *Svobodnaya Mysl*, N. 1, 3, 4. C. 113-121. Vladimir Kozlov'un çalışmaları dergide 3 farklı sayıda yayımlanmıştır. Çalışma daha sonra Almancaya çevrilmiştir.

arşivleri üzerine Oxford Üniversitesinin finanse ettiği arşiv tanıtım rehberi yayımlanmıştır.¹⁰ Türkçe literatürde İngiliz ve Güney Afrika arşivlerini tanıtan makaleler yayımlanmıştır.¹¹

Moskova'da Rusya Federasyonu Devlet Arşivi (ГАРФ/GARF, State of Russian Federation), Rusya Federasyonu Ekonomi Arşivi (РГАЭ/RGAE, Russian State Archive of Economy), Rusya Federasyonu Sosyal Politika Arşivi (РГАСПИ/RGASPI, Russian State Archive of Social and Political History), Rusya Federasyonu Askeri Arşivi (РГВА/RGVA, Russian State Military Archive) ve Rusya Federasyonu Film Arşivi (ГФКРФ/RFKRF, Russian State Film Archive) olmak üzere çok sayıda arşiv ve Lenin Devlet Kütüphanesi (РГБ/Rgb, Russian State Library) Rusya Tarih Kütüphanesi (ГПИБ/GPIB) ve Alman Tarih Enstitüsü gibi araştırma merkezleri bulunmaktadır. Ayrıca Moskova'da Rusya Federasyonu Edebiyat ve Sanat Arşivi (РГАЛИ/RGALI, Russian State Archive of Literature and Art), Rusya Federasyonu Dış Politika Arşivi (АВП РФ/AVP RF, Foreign Policy of the Russian Federation), Rus Çarlığı Dönemi Dış Politika Arşivi¹² (АВП РФ, Foreign Policy of Russian Empire) Rusya Federasyonu Yakın Tarih Arşivi (РГАНИ Russian State Archive of Recent History) adlarını sayabileceğimiz diğer önemli arşivler arasındadır.¹³ Çalışmamızda bu arşiv ve merkezlere kayıt olma süreci, katalogları ve sahip oldukları ilmi imkânlar hakkında bilgi verilmeye gayret edilecektir.

Çünkü araştırmacılar, arşiv çalışmalarında belge temini sırasında beklenilenden daha fazla vakit kaybedebilmektedir. Ayrıca arşiv kaynaklarına dayalı çalışmaların artması araştırmacılara sunulan burs ve projelerin etkili bir şekilde kullanılmasına bağlıdır. Bu amaçla çalışmamızda yeri geldikçe burs imkânları hususuna da değinilmiştir. Moskova'da araştırma yapmak isteyenler için karşılaşmaları muhtemel sorunlara da dikkat çekilerek çözüm önerileri sunulmaya gayret edilecektir. Çalışmamız ile Moskova'da arşiv çalışmaları yapmadan önce araştırmacıların çevrimiçi katalog taramalarıyla zamanlarını daha etkin bir şekilde kullanabilmeleri de hedeflenmektedir.¹⁴ Bu bağlamda Rusya Federasyonu Devlet Arşivinin kataloglarının listesini internetten kontrol etmek mümkündür. Burada dikkat çekmek istediğimiz bir diğer nokta, Altay ve Kırım Cumhuriyeti'ne ait arşivlerin kataloglarının da bunlar arasında bulunmasıdır.

1. Rusya Federasyonu Devlet Arşivi (ГАРФ/GARF)

Rusya Devlet Arşivi olarak da bilinen bu arşivde çok sayıda doküman, resim, film ve siyasi belgelere ulaşmak mümkündür. Bu dokümanların büyük bir kısmını Sovyet dönemi ve İmparatorluk Rusya'sı belgeleri oluşturmaktadır. Bilhassa komiteler, konseyler, partiler ve sendikaların belgelerini buradan temin etmek mümkündür. Ayrıca Rus tarihinde rol oynamış siyasi şahsiyetlerin kişisel dosyalarının yanında kamu örgütlerine ait dokümanlar da burada muhafaza edilmektedir. Bu sebeple Rusya Federasyonu Devlet Arşivi, Rusya tarihi için önemli başvuru merkezlerinden birisidir.¹⁵

Moskova'da yer alan diğer arşivlerde olduğu gibi Rusya Federasyonu Devlet Arşivi'nde de Rusya'ya seyahat etmeden önce bağlı bulunduğunuz kurum yetkilisinden tercihen Rusça (ya da İngilizce) olmak üzere araştırma konunuzu belirten bir dilekçe istenmektedir. Burada çalışma konunuzu geniş bir çerçevede belirlemeniz belge talebinde sorun yaşamamanız açısından önemlidir.

Arşivde çalışma şartları: Yabancı araştırmacılar için nispeten zordur. Sabah 10:00'da açılan arşiv 17:00'de kapanmaktadır ve 13:30'dan sonra yeni belge siparişi vermeniz mümkün değildir. Telefonla memura bağlanarak soy isminize göre geçici olarak çıkartılan çalışma kartı ile salonda araştırma yapabilirsiniz. Geçici 6 aylık kartınız ise sonraki gelişinizde hazır olacaktır. Hangi kurum ve kuruluşta çalıştığınızı, amacınızı belirten dilekçeden sonra arşiv görevlisi size (326548 gibi) altı rakamdan oluşan bir şifre verecektir ki bu numara ile belge siparişi verebilirsiniz.

Arşivde ilk belgeleri okumaya başlamanız 4 gün sonra olacaktır. Bu sürede kompleks halinde A, B, C, F binalarında hangi tür belgelerin olduğunu araştırmanız için oldukça vaktiniz bulunmaktadır. Osmanlı ve Orta Asya çalışmalarını kapsayan herhangi bir genel arama yaptığımızda karşınıza binlerce belge çıkacaktır. Zaman sınırlama seçeneği olmayan fon aramasında spesifik yer adları veya isim girme şansınız bulunmaktadır. Çalışmaya devam etmek istiyorsanız günlük belirli bir sayıda belge isteme hakkınız olduğu göz önüne

¹⁰ Samantha Sherry, Jonathan Waterlow, Andy Willimott, *Using Archives and Libraries in the Former Soviet Union*, Bases 2013.

¹¹ Süleyman İnan, "İngiliz Arşivlerinde Araştırma Yapma Ve Çalışma", *Belgi*, Sayı 4, 2012, Ss. 482-486; Halim Gençoğlu, "Güney Afrika Milli Arşivlerinin Osmanlı Tarih Yazıcılığı Açısından Önemi", *Belleken*, Sayı 298, Cilt 83, Aralık 2019, Ss. 933-956; Cengiz Kartın, "İngiliz Ulusal Arşivi ve 20. Yüzyıl Başlarında Türkiye Dosyaları Üzerine Bir Bakış (1918-1920)", *Tarihin Peşinde*, S.16, 2016, ss.41-73; Cengiz Kartın, Necmi Uyanık, "İngiliz Arşiv Belgelerinde 1922-23 Dönemine Ait Türkiye Dosyalarında Tahrifat Örnekleri", *Tarihin Peşinde*, S.17, 2017, ss. 99-118.

¹² Rusya Federasyonu Dış Politika Arşivi özellikle tarihçiler açısından önemli başvuru kaynağıdır. İlerleyen süreçte arşivin çalışma sistemi ve fonları üzerine Yunus Emre Aydın'ın detaylı makalesi yayımlanacaktır.

¹³ <https://rusarchives.ru>. Rus arşivlerinin tamamını çalışma şartları ve fonları hakkında genel bilgilerin bulunduğu bir sitede, çevrimiçi kaynakları da bulmak mümkündür.

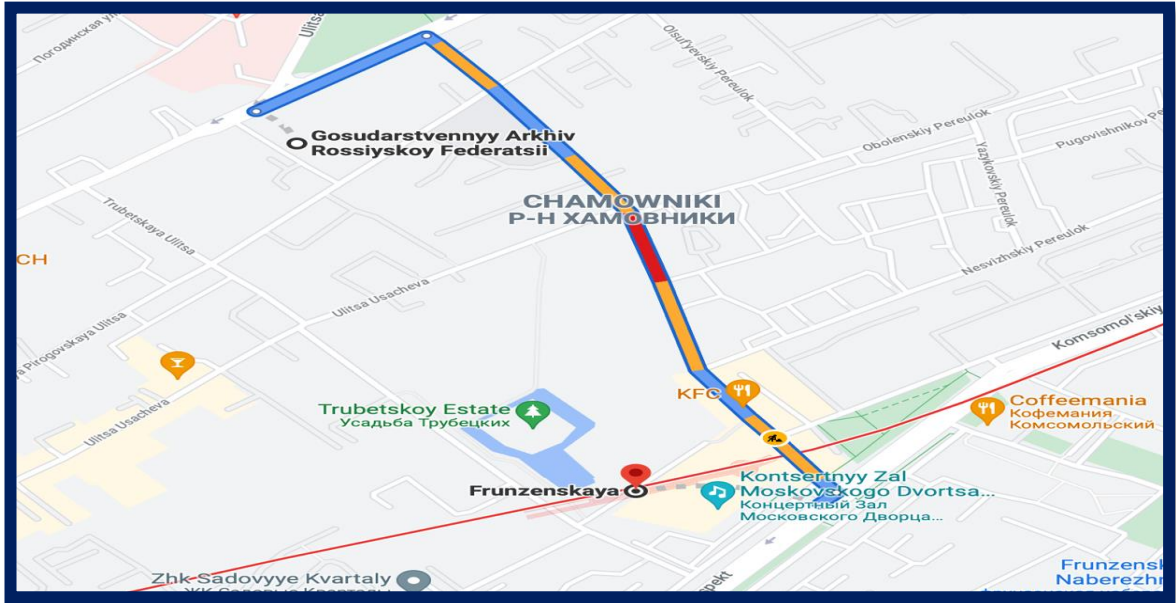
¹⁴ <https://guides.rusarchives.ru>.

¹⁵ Sergey Vladimirovich Miroçenko, *Gosudastvennyy Arhiv Rossiyskoy Federatsii Putevoditel, Rosarkhiv*, Moskva 1994-2004, T. 1-6. Sergey Mireçenko'nun çalışmaları 6 cilt halinde tamamlanmıştır. Ansiklopedik çalışmanın tamamına arşiv fonlarının detayına bakmak isteyenler için verilmiştir.

YENİ BAŞLAYANLAR İÇİN MOSKOVA ARŞİV VE KÜTÜPHANE REHBERİ

alındığında belge istemek için her gün arşiv binasına gitmek zorundasınız. Bu durum internet sitesinden fon numaraları bulunduğu takdirde oldukça kolay ve pratik olabilmektedir.¹⁶

Arşivde çalışmanın belki de en zor kısmı ise belgelerin fotoğraflanmasına izin verilmemesi ve belge temininin parayla olmasıdır. Ayrıca 33.3 Ruble olan sayfa başı ücret araştırmacıları zorlayan bir diğer husustur. Çalışma konusu itibarıyla Rus arşivlerinden yararlanmayı gerektiren araştırmacıların bunun için bu anlamda burs veya proje desteği elzemdir. Doldurmuş olduğunuz belge talep formunda eğer belge sayınız 100 sayfayı geçiyor ise sizin 1 ay sonrayı gösteren bir sonuç ile karşılaşmanız olasıdır. Talebiniz 30-40 sayfa olan bir belge miktarında ise 2 hafta sonrası bildirilmiş olacaktır. Belge talebiniz oluşturmanızın akabinde Rusya’da faaliyet gösteren Sberbank üzerinden ödemenin yapıldığına dair dekontun mail ya da posta yoluyla ulaştırılması gerekmektedir. Arşivde karşılaşmanız muhtemel bir diğer sorun ise swift sisteminin olmamasıdır. Arşiv sadece Rus bankaları üzerinden ruble olarak ödeme kabul etmektedir. Bu sebeple araştırmacıların büyük çoğunluğu kendi bilgisayarları ile not alarak çalışmalarını sürdürmeyi tercih etmektedirler. Arşivde belge çekiminin engellenmesi için kurulan bir kamera sistemi bulunmaktadır. Ayrıca bu sebeple arşiv çalışanları da araştırmacıları kontrol etmektedir. Fakat mikrofilmleri bulunan belgelerin fotoğraflarını almak serbesttir. Araştırmacılar, gerekli gördükleri arşiv dokümanlarını cep telefonlarıyla çekebilmektedirler. Bir diğer dikkat edilmesi gereken konu ise arşivin temizlik günlerine dairdir. Çalışma günlerine tesadüf etmesine rağmen ayda 1 gün arşivler temizlik amacıyla kapalı tutulmaktadır. Ek olarak her ayın farklı bir gününde temizlik günü nedeniyle arşiv araştırmacılara kapalıdır.

Harita 1: Rusya Federasyonu Devlet Arşivine metro aracılığıyla ulaşım

2. Rusya Devlet Askeri Arşivi (PTBA/RGVA)

Moskova arşivleri arasında askeri tarih çalışan akademisyenler için en önemli arşivlerden biri Rusya Devlet Askeri Arşividir.¹⁷ Bu arşive kayıt olmanız için araştırma konunuzu içeren bir mektup ya da dilekçenizle başvurunuzu yapabilirsiniz. Diğer arşivlerde olduğu gibi dilekçenizde konunuzun sınırlarını geniş tutmanız, belge istemenizde sorun yaşamamanıza yardımcı olacak en önemli husustur. Bu sebeple genel çerçeveyi belirten bir konu yazmanız tavsiye edilebilir. Arşiv binasının giriş katında yer alan görevliye başvurunuzu yaptıktan sonra dilekçeniz kabul edilecektir. Pasaportla, bilgilerinizi doldurmanıza dikkat edilecektir. Size verilecek 1 yıllık izin belgesi ile arşivin 3. katında yer alan okuma salonunuza gitmeniz gerekmektedir. Burada bulunan deftere adınızı ve soyadınızı her gün yazmanız istenmektedir. Arşivin fonları savaş, bölge ve isimlere göre ayrılmıştır. Arşivin resmi web sitesi ya da katalog yayımlarından yararlanılarak etkili bir araştırma süreci sağlanabileceği kanaatindeyiz.¹⁸

¹⁶ Online katalog linki: <http://statearchive.ru/383>

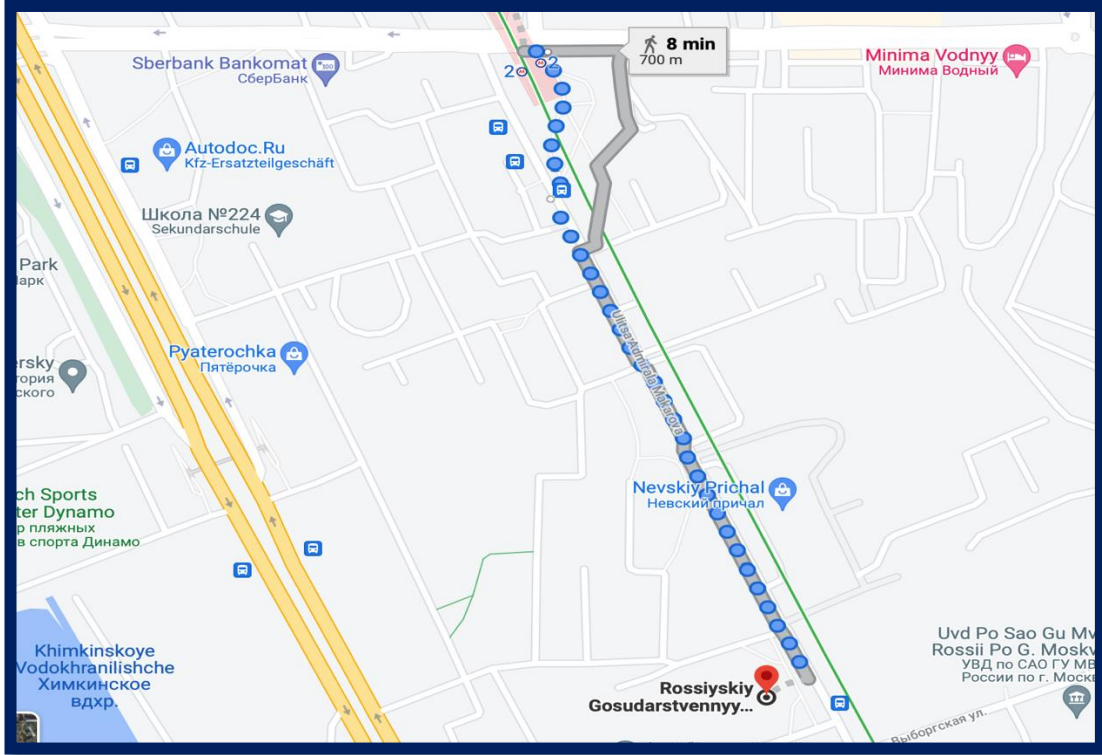
¹⁷ V.N., Kuzelenkov, V.P. Tarasov, "Rossiyskiy Gosudarstvennyy Voyenniy Arhiv: k 100-letiyu so Dinya Osnovaniya", *Oteçestvenniye Arhiv*, N.4, 2020, S. 12-18.

¹⁸ M.R. Rijkenov, *Fondi Rossiyskogo Gosudarstvennogo Voyenno-Istoricheskogo Arhiva*, Kratkiy Spravochnik, Rgnf, Moskva 2001.

Arşiv çalışma saatleri: Pazartesi, Çarşamba, Perşembe: 10:00-17:00 saatleri arasındadır. Salı 12:00- 20:00 ve Cuma 10:00-16:00 saatleri arasında hizmet vermektedir. Ayrıca her ayın ilk iş gününde arşiv çalışmamaktadır.

Arşive ulaşım: Arşiv, Vodny Stadion (Водный Стадион) metro durağına 5 dakikalık mesafede yer almaktadır. Arşivde genelde Haziran'da iki hafta temizlik molası adlı bir dönem bulunur ve bu sebeple çalışmaya ara verilmektedir. Bu zaman dilimlerine bakarak çalışma planı yapmanız tavsiye edilmektedir. Genel bilgilendirmede belgelerin 2 iş gününde geldiği hakkında açıklamayı okuyabilirsiniz. Ancak Moskova'daki çalıştığımız diğer arşivler ilk arşiv belgelerini 2 çalışma günü içinde getirmelerine rağmen, askeri arşivde ilk belge bir saat içerisinde önünüzde olabilmektedir. Bu durum istisna olarak değerlendirilebilir.

Arşiv kataloglarını internet üzerinden kontrol etmeniz mümkündür. Osmanlı ile yapılmış olan savaş kayıtları, ordu yönlendirmeleri ve esir kayıtları ise doküman kitaplar halinde basılmıştır.

Harita 2: Rusya Devlet Askeri Arşivine metro aracılığıyla ulaşım

3. Rusya Federasyonu Sosyal Politika Arşivi (РГАСПИ/РГАСПİ)

Rusya Sosyal Politika Arşivi özellikle 1917-1953 yılları arası Rusya tarihi araştırmacıları için önemli başvuru merkezleri arasındadır.¹⁹ Arşiv, Moskova'nın merkezinde bulunur ve (Охотный ряд/Ohotny Ryad) metro durağından 10 dakika yürüme mesafesinde yer almaktadır. Arşivin girişinde Marx, Engels ve Lenin'in kabartmaları bulunmaktadır. Ayrıca binanın ana girişinde yer alan kitap mağazasına mutlaka göz gezdirilmesi tavsiye olunur. Sadece nakit olarak ödeme yapılan mağazada piyasanın yüzde 50 altında arşiv doküman belgeleri yayınları bulmanız mümkündür.

Arşive öncelikle kayıt olmanız gerekmektedir. Sizden çalışma alanınız hakkında bağlı bulunduğunuz araştırma merkezi ya da üniversiteden mektup istenecektir. Belgeniz olduğu takdirde işlemlerinizi daha hızlı ilerleyecektir. Yabancı araştırmacılar için bu durumda çalışma amacı, konusu ve sınırlarını belirten bir dilekçe yazmaları halinde arşiv yönetimi tarafından kabul edilmektedir. Bu amaçla öncelikle girişte yer alan telefondan "kayıt olmak için" görevlileri arayarak çalışma konunuzu ve sınırlarınızı belirtmeniz istenecektir. Bundan sonra okuma salonu görevlisi sizin için hazırlamış olduğu geçici пропуск/propusk kayıt belgesini verecektir. Bu kayıt belgenizi pasaportunuz ile birlikte her gün güvenlik görevlisine göstererek 4. ve 5. katta yer alan okuma salonlarına çıkabilirsiniz. Burada yer alan kataloglardan konunuzu ilgilendiren dosyalar, görevliler tarafından önünüze konacaktır. Arşiv görevlisi sizden 3 tane dosyayı özenle doldurmanızı isteyecek ve verdiğiniz bilgilerin

¹⁹A. Getti, V.P. Kozlov, Rtshidni, *Kratkiy Putevoditel: Fondy i Kollektzii, Sobrannyye Centralnum Partiyunum Arhivom*, Blagovest, Moskva 1993.

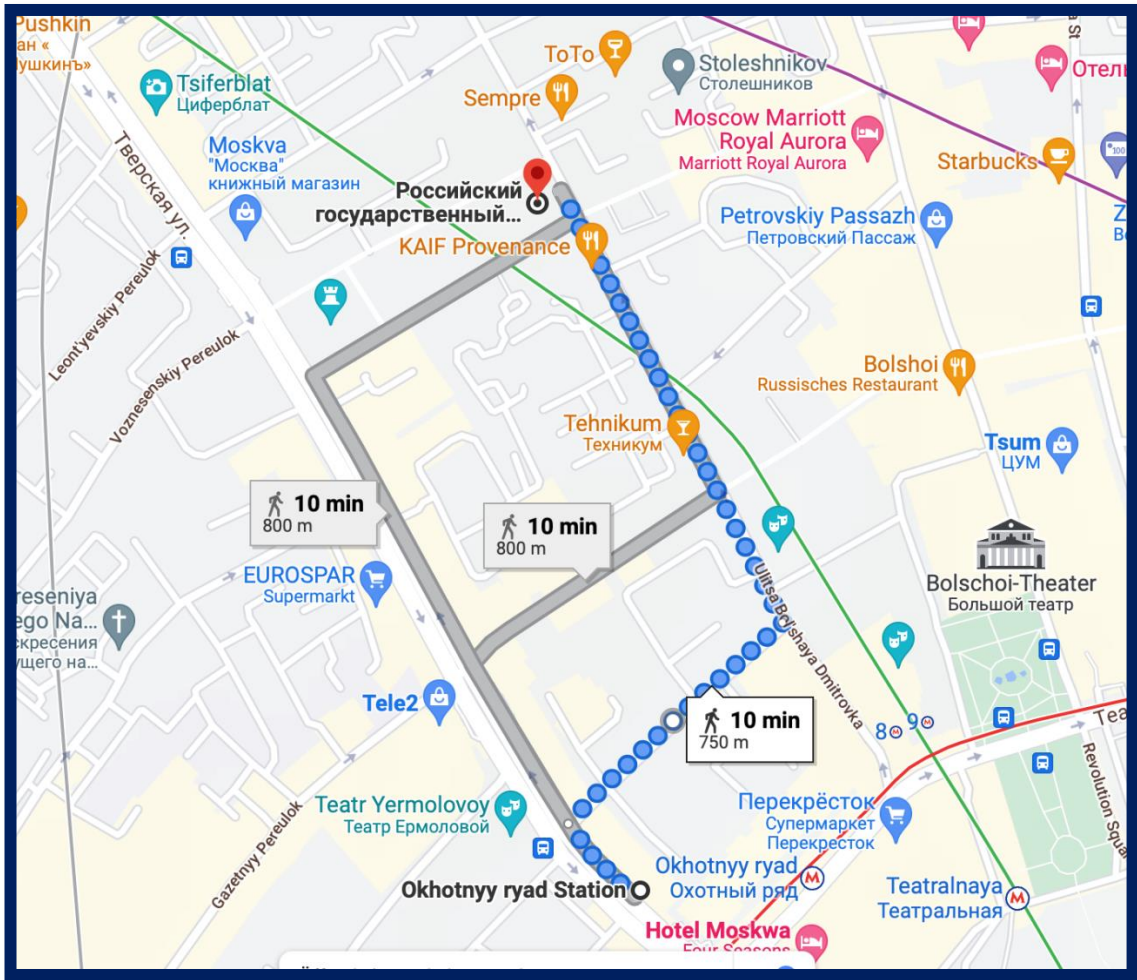
YENİ BAŞLAYANLAR İÇİN MOSKOVA ARŞİV VE KÜTÜPHANE REHBERİ

pasaporttaki bilgilerle uyumlu olup olmadığı kontrol edilecektir. Belge istenmesi sırasında da adınız, soyadınız, konunuzu doldurduktan sonra katalogdan tespit ettiğiniz belge numaralarınızı doldurmanız gerekmektedir. İsteddiğiniz dokümanın mikrofilm olması durumunda herhangi bir sınırı bulunmayan belge talep hakkınız bulunmaktadır. Ancak istediğiniz belgeler dosya şeklinde (*kâğıt*) ise 5 tane ile sınırlandırılmaktadır.

Bu arşivde dikkat edilmesi gereken hususlardan biri, diğer arşivlerde de olduğu üzere fotoğraf çekilmesinin yasak olmasıdır. Kataloglar dâhil olmak üzere önünüze getirilen hiçbir dosyayı çekmemeniz araştırmanın devamı açısından önemlidir. Ayrıca dosyayı çektiğiniz takdirde telefonunuzdan silinmiş olduğu detaylı bir şekilde kontrol edilecektir. Sonrasında dilekçe yazmanız istenecektir. Konunuzu ilgilendiren dosyalar mikrofilm halinde muhafaza ediliyor ise **ücretsiz** olarak fotoğraflamanız mümkündür.²⁰

Arşivin çalışma saatleri: Pazartesi: 12:00-20:00 Salı-Perşembe: 11:00-17:00 Çarşamba: 10:00-17:30 ve Cuma: 09:30-16:30 şeklindedir.

Arşive geldiğiniz her gün beşinci katta yer alan büyük bir defteri imzalamanız gerekmektedir. Çantanızı bırakmak için görevlilerin önünde yer alan sepetten herhangi bir dolap anahtarı alabilirsiniz. Sonrasında hangi numarayı aldığınızı ve soyadınızı yazmanız gerekmektedir. Turuncu büyük anahtar ile daha önce siparişinizi vermiş olduğunuz dosyaları kendiniz arşiv odasından alabilirsiniz.

Harita 3: Rusya Federasyonu Sosyal-Politika Arşivine metro aracılığıyla ulaşım

4. Rusya Devlet Film Arşivi (ГФКРФ/GFKRF)

Moskova'nın dışında yer alan Rusya Devlet Film Arşivine ulaşım yaklaşık bir buçuk saat sürmektedir. Buraya otobüsle veya trenle Moskova merkezden gidilebilir. Bu arşive gitmeden önce telefonla rezervasyon yaptırmanız ve çalışma konunuz hakkında bilgi vermeniz verimli bir çalışma için önemlidir. Ayrıca enstitü veyahut üniversitenizden bir yazı almanız çalışma izni almanızı kolaylaştıracak bir husustur. Biz konumuzu

²⁰ <http://rgaspi.org/>. Katalogların listesi için bkz. http://rgaspi.org/funds/spisok_opisei

ilgilendiren bir filmi bulmak amacıyla bu arşive gittiğimizde oldukça hızlı bir şekilde film dokümanlarına ulaştığımızı belirtmek isteriz.

Arşiv hafta içi 09:00-17:30 arasında hizmet vermektedir. Diğer arşivlerdeki gibi kayıt olmak amacıyla arama yaparak geçici izin almanız mümkündür. Burada da çalışma konu ve sınırlarınızı belirtmeniz gerekmektedir. Önceden hangi filmleri istediğinize dair mail attığınız takdirde filmlerinizin hazır olacağını paylaşmak isteriz. Film kataloglarından yönetmen, artist, bölge ve konu gibi seçenekler üzerinden araştırma alanınızı sınırlandırmanız mümkündür. Çarlık Rusya'sı ve Sovyetler Birliği filmlerinin hemen hepsi arşiv tarafından korunmaktadır. Basın değerlendirmeleri, reklam afişleri, müzikleri, altyazı çeşitleri gibi uzun bir dosya önünüze konulacaktır. Filmleri izlemeniz için "nasıl bir yol izlenmesi" gerektiği konusunda arşiv görevlileri size yardımcı olacaktır. Ayrıca ana salondan geçilen küçük odalarda filmleri tahlil edebilirsiniz.

Filmi almak isterseniz size oldukça pahalı bir liste çıkabilir. Mesela bir film dosyası için 100 doların üzerinde bir ücret talep edilmişti. Fakat ruble olarak Rus bankasına yatırmanız gerektiği de sonrasında açıklanmayabilir. Bu arşive ait bir motele benzer bir yerde kalabilirsiniz. Film arşivinin güzel taraflarından birisi de arşivde yer alan büfe ve yemekhanede ucuz bir fiyata yemek bulabilmenizdir. Arşiv, Moskova merkezde yer almadığı için bu tür bilgileri dikkate alarak çalışma günlerinizi ayarlamamız gerekmektedir.

Burada Türkistan tarihini yakından ilgilendiren propaganda filmlerini de elde etmek mümkündür. Ayrıca çalışmaya muhtaç bir diğer konu ise göçebelerin hayatlarını temel alan belgesel filmlerdir. Özellikle 1922-1980 arasında göçebe halklar üzerine yapılmış farklı filmler, arşivin kataloglarında yer almaktadır.²¹

Arşiv fonları ve çalışma şartları hakkında arşivin basit bir şekilde tasarlanmış sitesinden yararlanmak mümkündür. Tam adresini vermek arşive ulaşımı oldukça kolaylaştıracaktır. Adresi şu şekildedir: 142050, Московская обл., г. Домодедово, мкр. Белые Столбы, проспект Госфильмофонда/Moskovskaya Oblast., Domodevo Mkr. Behye Stolby, Prospekt Gosfilmofonda.

5. Rusya Devlet Kütüphanesi- Lenin Kütüphanesi (РГБ/RGB)

Lenin Kütüphanesi Moskova şehir merkezinde yer alan oldukça önemli bir merkezdir. Rusya'da yapılan yayınların hepsinin gönderildiği ve yabancı literatür kütüphanesi ile birlikte seçilen kitap listeleri ile kütüphanenin içeriği her geçen yıl artmaktadır. Sosyal bilimler alanında araştırma yapanların başvuru kaynağı olabilecek kütüphane e-kitap seçeneği ile önemli bir açığı kapatmaktadır. Fakat bazı yayınları elde etmeniz için kütüphaneden erişim sağlamanız gerekmektedir. Online kütüphane kaynakları olarak aşağıda verdiğimiz linklerden istediğiniz kitaplara ulaşma şansınız oldukça yüksektir. Rusya'da telif hakları konusunda herhangi bir dava bile henüz kabul edilmiş olmadığı için kitaplara ulaşım oldukça kolay olabilmektedir. Fakat bu durum her kitap için geçerli olmayabilir.

Kütüphane kaydınızı çok hızlı bir şekilde ana binanın yanında yer alan kayıt ofisinden yapma şansınız vardır. Bu kayıt ücretsiz olarak yapılır. Hemen fotoğrafınız çekilerek size 5 yıl kullanım hakkınız olan kütüphane kartınız teslim edilir. Bu kartla giriş yapabildiğiniz kütüphaneye kışın veya yazın mont ve çanta ile girmeniz yasaktır. Bu sebeple eşyalarınızı girişte bulunan vestiyere bırakmanız gerekmektedir. Kütüphanede çalışmak istediğiniz kitabı ister size verilen giriş kartındaki üye numaranız ve şifreniz (değiştirmedığınız sürece şifreniz sistem üzerinden belirlenir ve noktasız, boşluksuz olarak gün ay yıl şeklinde doğum tarihinizdir. Örneğin: 04111987) ile internet üzerinden yapabilirsiniz. Bu vesile ile zaman kazanabilirsiniz. İstenilen kitaplar nadir de olsa 45 dakika içerisinde hazır olabilir ancak genellikle 1 buçuk saat arasında gelmektedir. Eğer internette sipariş vermediyseniz kütüphane içindeki otomatlardan sipariş verebilirsiniz. 09:00'da açılan kütüphane 20:00'de kapanmaktadır. Kütüphane oldukça büyük ve aynı zamanda turistlerin uğrak merkezi olduğu için kütüphane görevlileri tarafından haftada 1 defa olmak üzere yapılan kütüphane içi turlara katılmanız kütüphaneyi keşfetmeniz açısından oldukça yararlıdır. Kütüphane görevlileri katalog ve taramaları için seminerler vermektedir. Kütüphanenin seminer çizelgesini internet sitesinden veya ana kapı girişindeki panodan ulaşmanız mümkündür.

Kütüphane çalışanları, araştırma konunuza göre size yardımcı olmaya çalışacaktır. Kütüphanede hangi katlarda, hangi salonların bulunduğunu size anlatacaklardır. Bu sayede daha hızlı bir şekilde sonuç alabilmeniz mümkündür. Kütüphanenin giriş katında e-kütüphane bölümünde araştırmacıların e-yayınlarına sınırsız erişim sağlandığı salonda istediğiniz kitaplar bulunmuyorsa alım sağlanmasını talep edebilirsiniz. Bu talebiniz neticesinde 5 gün içinde alım gerçekleşecektir.

Lenin kütüphanesinin gazete, dergi ve tezler bölümü ise Moskova'nın dışında, kütüphane ana binasına uzakta, Khimki'de yer alır. Bu bölümde Rusça ve diğer batı dillerinde yayımlanmış olan gazete ve dergilerin tamamını ve tezleri elde etmeniz mümkündür. Bu bölüme ulaşım reynoy vokzal metro durağından sonra 341 numaralı otobüs ile yapılmaktadır. Moskova merkezde yer alan kütüphane binasında yer almamaktadır. Buradaki

²¹ <http://gosfilmofond.ru/>. Katalogların listesi için bkz. http://gosfilmofond.ru/?page_id=4018

en önemli gazetelerden bir tanesi de Rusça olarak basılmış Kars gazetesidir.²² Bu konu hakkında Türkçede yapılmış detaylı herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Kütüphane, gazetelerin fotoğraflanmasına izin vermediği için gazete yerinde çalışılmalı ya da proje desteği ile tamamı elde edilmelidir. Gazete, dergi ve tezleri fotoğraflamak serbesttir.

Lenin Devlet kütüphanesinde yer alan doktora tezlerine ulaşabileceğimiz internet sitesinin linki aşağıdadır.²³

5.1. Doğu Bölümü Kütüphanesi

Lenin Kütüphanesinin karşısında yer alan Doğu Bölümü binasına ulaşım oldukça kolaydır. Lenin kütüphane kartınızla giriş yapabileceğiniz bölüm, Doğu Dünyasına yönelik çalışma yapan araştırmacılara açıktır. Bu bölümün en güzel tarafı oldukça sessiz bir çalışma ortamına sahip olmasıdır. Kütüphane Türkçe olarak basılmış ve Rusya'yı ilgilendiren kitapların çoğunu bünyesinde barındırmaktadır. Burada Türkçe eğitimi ve edebiyatı üzerine de yeterli sayıda kaynağa ulaşabilirsiniz. Kütüphane bünyesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde çıkmış olan gazete ve dergilere de ulaşmanız mümkündür. Burada *Konya*, *Adana*, *Şam* yıllıkları gibi şehir yıllıkları bulunmaktadır. Ayrıca ticaret kurumlarının çıkarmış olduğu dergiler de bulunmaktadır. Üniversitenin dergilerinin birçoğunu da buradan kolaylıkla elde edebilirsiniz. TTK Belleten dergisi de kütüphanenin kataloğunda yer almaktadır.

Doğu dillerinde Sovyet döneminde çıkmış olan gazete ve dergilerin kütüphane kataloğunda yer alıyor olduğunu da belirtmek isteriz. Azerbaycan Türkçesi, Tatarca, Türkmençe, Özbekçe, Kırgızca olarak basılmış her dergi ve gazete bulunmaktadır. Öyle ki Orta Asya coğrafyasında çıkarılmış olan yerel süreli yayınların tamamına buradan ulaşmanız mümkündür. Yapılmış yayınların çoğunun, yarısı Rusça yarısı Kazakça ya da Özbekçe gibi olacak şekilde yayım hayatına devam edilmesi Sovyet yönetimi tarafından uygun görülmüştür.

5.2. Lenin Kütüphanesi Doğu Bölümü Bibliyografyası

Türkçe gazete ve dergilerin hepsi bu bölümde korunmaktadır. Khimki bölümünde ise Sovyet döneminde yaşayan Türk halklarının tüm gazete ve dergilerini bulmak mümkündür.

Akşam Gazetesi (1920-1927, 24, 25, 26, 29, 33) yılları, (1944, 45, 55, 57) yılları arasında farklı sayılarda gazete sayılarını içermektedir.

Cumhuriyet Gazetesi (1924,1945 Yunus Nadi, 1946-1956 Nadir Nadi başkanlığında çıkarılan gazete sayılarını bulmak mümkündür.

Bilim Teknik, 1995, 2002, 2005 sayıları mevcuttur. Dergi, Kitap, Strateji, Tarım ve hayvancılık olarak ayrılmış başlıklarda sayıları bulunmaktadır.

Ekonomi Dergisi, 1944 yılında çıkarılmıştır. İstanbul, günlük siyasi ve ticari gazetedir. 1975,1976, 1977,1978.

Emek Davası: trudevo delo gazetesine ek olarak 15 günde bir çıkar. Sofya 1966.

Eylülcü Çocuk: Dimitrof Septemvryçe gazetesine ek olarak çıkar. Sofya 1949, sayıları: 1919 7 Ekim, 9,13,15 Aralık.

Hâkimiyet-i Milliye Ankara 1919, 1934 yılında Ulus gazetesine dönüştürüldüğüne dair ek yazı bulunmaktadır. 1919-1928 yıllarına ait sayıları Osmanlıca olarak korunmaktadır. Katalogların taranması da Osmanlıca olarak yapılabilir.

1919: 1-61

1920: 62-91

1921: 251-392

1922: 393-700

1923: 701-757,

1924: 1008, 1261 sayıları arası mevcuttur.

1925,1926,

Ulus gazetesi olarak 1953, 1954 Yeni Ulus olarak 1954,1955; Halukçi olarak 1955 yıllarına ait sayıları bulunmaktadır.

²² Alper Alp, "Kars Tarihi Bakımından Bir Kaynak Olarak Vilayet Gazetesi Kars", TSA, Yıl: 16: S: 1, Nisan 2012.

²³ <https://diss.rsl.ru>.

MEHMET ÖNDER DURAN

Halk Gençliği: Dimitrof Halk Gençliği Birliği Merkez Komitesinin organıdır. 1949-1950 yıllarında basılmıştır.

Halk Gençliği: 1948, 1949, 1950, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1968, 1969, 1970 (4, 8, 12, 17, 21) yılları arasındaki sayılar mevcuttur.

Hür Adam, İstanbul, 1930 çıkmaya başlamıştır. 1931 yılında kapatılmıştır. Tevfik Nevzat tarafından çıkarılmaya başlanmıştır. 1930 yılına ait 4, 11, 13, 15, 17, 21, 23 sayıları mevcuttur.

Hürriyet Gazetesi 1948 yılında çıkarılmaya başlanmıştır. Hürriyet günlük müstakil siyasi gazete şeklinde bilgiler mevcuttur. 1955, 1956, 1957 yıllarına ait farklı sayıları bulunabilir.

Kelebek: 1990-1994 yıllarında çıkmış bir dergidir.

İstanbul Ticaret Odası Gazetesi 1965 yılında çıkarılmaya başlanır. İstanbul ticaret odası yayın organıdır. 1959 yılında kurulmuştur ibaresi geçmektedir. 1965 yılına kadar sayılarının bulunduğu ifade ediliyor.

1960, 1961, 1963, 1965, 1966 yıllarındaki sayıları mevcuttur. 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73 yılları da vardır.

İstanbul Yeni Gazete: Günlük müstakil siyasi gazete başlığında 1957 yılında çıkmaya başlamıştır. Çoğunluğu 1957 yılına ait olsa da 1958 yılında da sayıları kütüphanede mevcuttur.

Işık Gazetesi; Yeni Işık Gazetesi olmak üzere iki farklı isimde gazete mevcuttur.

Kurtuluş: Avrupa'da Türkiyeli İşçilerin Gazetesi, Avrupa Türkiyeli Toplumcular Federasyonu (ATTF) yayın organı, Berlin 1971.

MESS İşveren Gazetesi, Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası, İstanbul 1987. 1988, 1990, 91, 92, 93, 94 yıllarına ait sayılar mevcuttur.

Meydan Gazetesi, Ankara'da 1988'de çıkmıştır.

Milliyet, 1926 yılı gösterilmektedir fakat alt bilgede 1949'da kurulduğuna dair bir bilgede bulunmaktadır. 1926, 1927, 1928, 1931, 1932 yıllarına ait farklı sayıda nüshaları mevcuttur.

Politika: siyasi halk gazetesidir. Her gün akşamları çıkar. 1929, 1930.

Sicilli Ticaret Gazetesi ve Piyasa Cetveli: İstanbul Ticaret Odası tarafından tatil günleri hariç her gün neşr olunur. 1944, 1945 yıllarına ait sayılar mevcuttur.

Sicilli Ticaret; Taip Servet Tuna. 1944 yılına ait sayılar mevcuttur.

Somut: haftalık kültür, sanat ve siyaset gazetesi 1983 ve 1986 yıllarına ait farklı sayıları mevcuttur.

Tan Gazetesi: İstanbul 1935; Mahmut Soydan 1935, 1936 yıllarında, 1956 ve 1957 yıllarına ait sayılar bulunur.

Trudovak Davası: GUTP-nin trudovaklar için Türkçe yayını, Sofya 1956. Trudovak Davası yıl 10 1956, 262, 313.

Ticaret, Günlük siyasi ticari gazete, İzmir'de 1966 yılında çıkmıştır. Sahibi ve baş muharriri Süha Sükuti Tükel'dir. 1966 yılına ait sayıları bulunmaktadır. 1995, 96, 97, 98, 99 yıllarına ait sayılar da mevcuttur.

Fuar 98, isminde bir gazetede mevcuttur.

Türkiye İktisat Gazetesi, Türkiye ticaret odaları, sanayi odalar ve ticaret borsaları birliği neşir organıdır. 1958 yılında Ankara'da çıkmıştır. 1958, 1960, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78 yıllarında sayıları bulunmaktadır.

Ulus, adımız andımızdır. 1935 şeklinde bilgi geçen gazetedir. Halk Partisi organıdır. 1919 yılında kurulmuştur.

6. Rusya Tarih Kütüphanesi (ГПИБ/GPİB)

Tarih Kütüphanesi Moskova'da yer alan sosyal bilimler kütüphanesidir. Kütüphanede çalışabilmek için üye olmanız gerekmektedir. Size verilen kartla giriş yapabilmemiz mümkündür. Dördüncü katta yer alan çalışma odalarına bilgisayar hariç herhangi bir dergi veya kitap getirmeniz yasaktır. Katalog üzerinden sipariş ettiğiniz bir eser süreli yayın ise 45 dakikada, kitap ise 1 saat sonra elinizde olabilmektedir. Kitap ve süreli yayın siparişinde herhangi bir sınır bulunmamaktadır. Gazete arşivi ise dört ana bölümden oluşan arşiv periyodlara bölünmüştür. Bu durum gazetelerin taranmasını ve talep edilmesini kolaylaştırmaktadır.

YENİ BAŞLAYANLAR İÇİN MOSKOVA ARŞİV VE KÜTÜPHANE REHBERİ

Kütüphanede Rusya’da yapılmış olan yüksek lisans ve doktora tezlerini de bulmak mümkündür. Ayrıca Rusça süreli yayınların tamamı farklı bölümler halinde araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Kütüphane atmosferi araştırmacılar için uygundur. Kütüphane görevlileri yabancı olduğunuzu söylediğiniz takdirde katalog taramasını birlikte yapabilmeniz için bir çalışmanı görevlendirmektedirler.²⁴

7. Alman Tarih Enstitüsü (DHİ-MOSKAU)

Alman Tarih Enstitüsü özelde Rusya-Almanya tarihini ilgilendiren konular olmak üzere bölgeyi ve tarihini etkileyen çevre ülkelerin tarihi, kültürü, coğrafyası hakkında sempozyum, konferans, kitap ve dergi tanıtımları dahil olmak üzere çeşitli faaliyetleri yürütmektedir. Bunlar içinde enstitünün yapmış olduğu en önemli faaliyet ise yüksek lisans ve doktora tezlerini destekleyen burs imkânları sağlamasıdır. Moskova ve Petersburg arşivlerinin çalışma şartlarının yavaş ve paralı olması göz önüne alındığında bu enstitünün araştırmacılar için oldukça önemli destek kaynağı oldukları ortadadır. Bunun yanı sıra enstitü projelendirdiğiniz herhangi bir konuyu da desteklemektedir. Araştırmacılardan her ayın sonunda yapılan bursiyer günlerine iştirak etmeleri ve uygun bir günde desteklenen çalışmalarını Rusça, Almanca ve İngilizce dillerinden birinde sunmaları istenmektedir.

Ayrıca enstitü, araştırmacılara kalacak yer konusunda da destek sağlamaktadır. Moskova’da bulunduğumuz sürede katılmış olduğumuz konuşmalardan hangi projelerin desteklendiği aşağıda örnek olması amacıyla verilmiştir. Desteklenen projelerin tamamını görmek isteyenler enstitünün internet sitesinde listesini görebilir²⁵.

2005’ten 2020’ye kadar yapılmış çalışmalara bakıldığı zaman Türk tarihini ilgilendiren pek çok konunun desteklenmiş olduğu bilgisi mevcuttur. Kısa süreli araştırma bursu, doktora bursu, Almanya-Rusya ilişkileri üzerine çalışan araştırmacılara yönelik burslar, kısa süreli askeri arşiv bursu (ПГБА-RGVA Rusya Askeri Arşivi) olmak üzere farklı seçeneklerde başvuru imkânı bulunmaktadır. Moskova Alman Tarih Enstitüsü’nün internet sitesinde çevrimiçi kaynakları bulmak mümkündür. Birinci Dünya Savaşı, XVIII. yüzyılda Rus soyluların yaşam kültürü, Avrupalı diplomatların raporlarında Rusya (1690-1730) gibi önemli projelere ait arşiv belgelerine çevrimiçi ulaşmak mümkündür²⁶.

8. Online Kütüphane ve Arşiv Bağlantıları

Rusya ve Türkistan tarihine yönelik araştırmalar yapan uzmanlar için çevrimiçi arşiv ve kütüphane bağlantıları önemli başvuru kaynakları arasındadır. Bahsedilmesi gereken ilk kaynak şüphesiz arşivler tarafından yayımlanmış dokümanlardır. İlgili arşivlerin siteleri takip edilerek gerekli belgeler elde edilebilir.

<http://www.rusarchives.ru/>

<http://archives.ru/>

<http://guides.rusarchives.ru/>

<http://sovdoc.rusarchives.ru/>

<http://spbarchives.ru/>

<http://www.iisg.nl/abb/>

Arşivlere ek olarak kütüphanelerin çevrimiçi kaynakları da diğer önemli bir başvuru kaynağı olarak görülebilir.

<https://www.twirpx.com>

<https://www.runivers.ru>

<http://starielnigi.info>

<https://histrf.ru/biblioteka/book/elektronnyie-riesursy-po-istorii-rossii>

<http://www.vdonlib.ru/read.php?id0=1696#lib>

<http://www.bibliotekar.ru>

²⁴Kütüphane katalog linki: <http://unis.shpl.ru/Pages/default.aspx>. Türkiye’den ulaşılabilen çevrimiçi kitapların linki için bkz. <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/9347-elektronnaya-biblioteka-gpib>

²⁵ <https://www.dhi-moskau.org/de/chancen/stipendien/alumni/stipendiatenliste.html>.

²⁶ <https://www.dhi-moskau.org/de/digital.html>.

http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/History_Russia.php

<http://www.istmira.ru>

<http://xn--90ax2c.xn--p1ai/>

<http://www.hist.msu.ru/ER/index.html>

<https://gpa.eastview.com/crl/irn/> : 1767-1918 yılları arasında Rusya'da yayımlanmış süreli yayınları kapsayan dijital arşive erişim ücretsizdir.

SONUÇ

Türkler ve Ruslar arasındaki siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkilerin temelleri kadim çağlara kadar uzanmaktadır. İkili ilişkilerimizin temelinde siyasi rakip olmamız hasebiyle savaş meydanlarında karşı karşıya kalmamız kaçınılmaz olmuştur. Bu ikili ilişkilerin temelindeki siyasi rekabet sadece savaş meydanlarında karşı karşıya bırakmamıştır, bir taraftan da tarihi ve kültürel etkileşim içinde olmayı da beraberinde getirmiştir. Rusya'nın coğrafi olarak Türk halklarının hâkim olduğu sahada yüzyıllar boyunca hâkimiyet kurma çabası ve dahi hâkimiyet kurmuş olması beraberinde sosyal, kültürel ve demografik sonuçları da doğurmuştur. Bu sebeple Rusya Çarlığı, Sovyetler Birliği (SSCB) ve Rusya Federasyonu sınırları içerisinde yaşayan Türk halklarına ait siyasi, sosyal ve tarihsel materyaller bugün Moskova başta olmak üzere Rusya'nın çeşitli şehirlerindeki arşiv, kütüphane, müze ve enstitülerde korunmaktadır ki Türk-Rus ilişkilerini araştıran sosyal bilimciler, özellikle tarihçiler için Petersburg, Moskova gibi şehirlerdeki arşiv ve kütüphanelerine başvuru kaçınılmaz bir zorunluluk olarak karşımızda durmaktadır. Bu bağlamda Moskova arşivleri ve kütüphaneleri, Genel Türk Tarihi alanında araştırma yapmaya hem yeni başlayanlar hem de isteyen kıdemli araştırmacılar için mühim verileri barındırmaktadır.

Bahsettiğimiz tarihi zemin üzerinde başta siyasi, sosyal, kültürel ve demografik sahada yoğun ilişkilere dayanan kaynaklar için başta Moskova ve Petersburg gibi Rusya'nın önemli merkezlerindeki kütüphane ve araştırma merkezlerine adım atmak önemlidir. Bu sebeple çalışmamızda bir başlangıç olarak Moskova'da ilk defa araştırma yapacak kişilere arşivlere dair genel bilgiler, kayıt süreci, arşiv belgelerine erişim ve kataloglar hakkında genel bilgiler vermeye çalışılmıştır. Böylece burs ve proje imkânlarını kullanan araştırmacıların zaman kaybını en aza indirgeyerek etkili bir şekilde Moskova arşivlerini kullanılabilmesi hedeflenmiştir. Rusya arşivlerinin çalışma prensipleri oldukça sıkıdır. Bu durum göz önüne alındığında çalışmanın diğer bir amacı araştırmacıların tecrübe eksiklerinin nispeten azaltılmasına yardımcı olmaktır. Ayrıca giriş niteliğinde bir rehber olarak tasarladığımız bu çalışmada, Moskova arşiv ve kütüphanelerinde karşılaşılması muhtemel sorunlar ortaya konulmuş ve cevaplar aranmıştır. Son söz olarak bir başlangıç niteliğinde verilmeye çalışılan bu bilgilerin daha sonra yapılacak kapsamlı araştırmalar için ufak bir adım olması hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

ALP, Alper, "Kars Tarihi Bakımından Bir Kaynak Olarak Vilayet Gazetesi Kars", *TSA*, Yıl: 16: S: 1, Nisan 2012.

BERRY, M. J.; Ilic, M, *Using the Russian Archives an Informal Practical Guide for Beginners, Based on User's Experiences*, Birmingham 2002.

FRİTZPATRİCK Sheila, Lynne Viola, *A Researcher Guide to Sources on Soviet Social History in the 1930s*, Routledge, New York 1990.

GENÇOĞLU, Halim, "Güney Afrika Milli Arşivlerinin Osmanlı Tarih Yazıcılığı Açısından Önemi", *Belleten*, Sayı 298, Cilt 83, Aralık 2019, s. 933-956.

GRİMSTED, Kennedy, Patricia, *Archives in Russia, A Directory and Bibliographic Guide to Holdings in Moscow and St. Petersburg*, Routledge, London 2000.

GRİMSTED, Patricia Kennedy, *A Handbook for Archival research in the USSR*, Kennan Institute for Advanced Russian Studies, New York 1989.

GRİMSTED, Patritsiya, *Arhivnyrossii, Moskva i Sankt-Peterburg, Arkheograficheskiy Tsentr*, Moskva 1997.

GETTİ, A., V.P. Kozlov, Rtshidni: *Kratkiy Putevoditel: Fondu i Kollektii, Sobrannyye Centralnım Partiyım Arhivom*, Blagovest, Moskva 1993.

HOFFMANN, David L., "A First Glimpse into the Moscow Party", *The Russian Review*, October 1991, Vol. 50, p. 484-486.

YENİ BAŞLAYANLAR İÇİN MOSKOVA ARŞİV VE KÜTÜPHANE REHBERİ

İNAN, Süleyman, “İngiliz Arşivlerinde Araştırma Yapma ve Çalışma”, *Belgi*, Sayı 4, 2012, s. 482-486.

KARTIN, Cengiz, “İngiliz Ulusal Arşivi ve 20. Yüzyıl Başlarında Türkiye Dosyaları Üzerine Bir Bakış (1918-1920)”, *Tarihin Peşinde*, S.16, 2016, s. 41-73.

KARTIN, Cengiz, Uyanık, Necmi “İngiliz Arşiv Belgelerinde 1922-23 Dönemine Ait Türkiye Dosyalarında Tahrifat Örnekleri”, *Tarihin Peşinde*, S.17, 2017, s. 99-118.

KOZLOV, Vladimir, Olga Loteva, “"Arhivnaya revolyutsiya" v Rossii (1991-1996)”, *Svobodnaya Mysl*, N. 1, 3, 4. C. 113-121.

KUZELENKOV, V.N., V.P. Tarasov, “Rossiyskiy gosudarstvennyy voyenny arhiv: k 100-letiyu so dinya osnovaniya”, *Oteçestvenniye arhiv*, N.4, 2020, C. 12-18.

MİROÇENKO, Sergey Vladimirovich, *Gosudastvennyy Arhiv Rossiyskoy Federatsii, Putevoditel, Rosarkhiv*, Moskva 1994-2004, T. 1-6.

RALEIGH, Donald J. “Doing Soviet History: The Impact of the Archival Revolution” *Russian Review*, 61/ 2002, p. 16-24.

RIJENKOV, M.R. *Fonđ Rossiykogo Gosudarstvennovo Voyenno-istoricheskogo Arhiva*, Kratkij Spravoçnik, Rgnf, Moskva 2001.

SHERRY, Samantha Jonathan Waterlow, Andy Willimott, *Using Archives and Libraries in the Former Soviet Union*, Basees 2013.

URBANSKY, Sören, “Auf in die Provinz, Recherchen in Russlands Regionalarchiven”, *Osteuropa*, Vol 59, November 2009, s. 121-130.

VİOLA Lynne, “Archival Research in the USSR: A practical guide for social historians”, *Russian History*, Vol 12, No. 2/4, 1985, p. 187-215.

WEHNER, Markus, “Gescheiterte Revolution, in Russlands Archiven gehen die Uhren rückwärts”, *Osteuropa*, 5/2009, s. 45-58.